

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ГОНЧАРСТВА

Марущак Оксана

Доцент, кандидат педагогічних наук;

Савчук Ірина

Доцент, кандидат педагогічних наук

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Ключові слова: декоративно-ужиткове мистецтво, гончарство, духовно-матеріальна культура.

Keywords: arts and crafts, pottery, spiritual and material culture.

Сучасний стан українського суспільства характеризується зростанням етнічної свідомості народу, посиленням його інтересу до вітчизняної історії та культури, усвідомленням необхідності збереження традиційного народного мистецтва як генофонду духовності етносу, втрата якого загрожує існуванню його самого. Невід'ємною складовою розвитку мистецтва в Україні є народне і професійне декоративно-ужиткове мистецтво, яке набуло широкого визнання у нашій країні та за кордоном.

Твори декоративно-ужиткового мистецтва відображають глибинний потенціал культури нації. Вони є носіями спадкових традицій і віддзеркалюють ті соціально-економічні та культурні зміни, що відображаються в житті народу в процесі його історичного розвитку. Звернення до тисячолітнього доробку нашого народу, в якому зафіксовані духовність, обдарування, мистецький хист українців, є підґрунтям національної системи естетичного вихован-

ня молоді. Завдяки пізнанню історичного минулого рідного народу, оволодінню його духовно-матеріальними цінностями учень формується яскравою, інтелігентною, неповторною особистістю з глибокими різнобічними знаннями і прагненням втілення у собі національного ідеалу, постійного самовдосконалення, духовного й естетичного зростання.

У технологічному компоненті освітньої галузі «Технології» чинного Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [1], поміж інших вимог до рівня підготовки старшокласників, є вимоги володіння характерними для регіону основними техніками і технологіями створення виробів декоративно-ужиткового мистецтва: від творчого задуму до його практичної реалізації. Передбачається використання традиційних і сучасних прийомів обробки природних матеріалів, синтезування естетичних та функціональних вимог як провідного способу творення у декоративно-

ужитковому мистецтві під час проектування та виготовлення виробу.

Нині особливий інтерес викликає гончарство, яке є визначним явищем традиційної культури українців, витоки якого сягають епохи раннього неоліту. Уже трипільські гончарні вироби свідчать про тонкий естетичний смак давніх гончарів, їхню високу майстерність. Гончарство несе в собі цінну інформацію про етнографічні особливості побуту найдавніших племен і народів, які заселяли нашу землю в минулому. Зникли давні міста, зітліли вироби з полотна, шкіри, вкрилися іржею вироби з металу, проте горщик, відкопаний археологами, промовляє до нас від імені безіменного гончаря, який жив тисячі років тому. У його предковичних образах, зручних утилітарних формах і динамічних образах орнаменту містяться символи втаємниченої, чарівної природи, складні перипетії нашої історії, особливості побуту, доброта і щедрість душі українського народу.

Народне мистецтво відіграє важливу роль у процесі формування особистості. Оволодіння різними видами народних промислів у цілому та гончарством зокрема сприяє входженню молоді у світ художньої культури та формує її національні почуття. Гончарна справа не лише цікава, а й корисна для учнів, вона має загальноосвітнє й виховне значення. Під час занять з гончарства учні набувають певних трудових умінь, оволодівають доступними для них прийомами, навчаються практично осмислювати свою роботу, працювати індивідуально, творчо.

Оскільки гончарство є частиною мистецтва, то учні мають можливість знайомитися на заняттях з основами загальної композиції, особливостями форми, кольору, поняттями ритму і симетрії тощо. Водночас учні ознайомлюються з народним декоративним мистецтвом, народними звичаями, традиціями. Все це пробуджує любов до рідного народу, сприяє розвитку художнього смаку, творчих здібностей, навчає оцінювати художні якості речей.

Крім того, заняття з гончарної справи сприяють розвитку тонких і точних рухів рук і пальців учнів, що дуже важливо для видів обробки матеріалів. Під час навчання гончарству використовується ручна праця, яка:

- є основою процесу мислення. Важливим у побудові фундаменту, на якому ґрунтується розумовий розвиток дитини, є досвід природи та природної реальності, чи ширше – матеріальної реальності. Йдеться про досвід матеріального побуту і про обізнаність у природних матеріалах, які на перших порах розвитку людства становили основну частину досвіду. Особливість гончарства полягає в тому, що як матеріал для виготовлення своїх виробів воно використовує глину. Глина – це сама земля, це першоматеріал, з якого почалося життя. Гончарство це унікальний вид народного ремесла, адже у ньому поєдналися чотири стихії – земля (глина), вода (використовується при виготовленні так званого глиняного тіста), повітря (висушування вироблених із глини речей), вогонь (у печах відбувається випалення посуду);

- дає змогу зрозуміти будову і функцію машин, знарядь, пристосувань. Ручні роботи надають еластичності елементарним рухам і прийомам, які стають навичками, пристосованими до знарядь і матеріалів. Той самий рух з'являється у різноманітних ситуаціях по-різному. Змінюється його сила, темп, траєкторія, значення, оскільки він вводиться щоразу в інші дії, пов'язані з різними видами матеріалів, завдань і параметрів остаточного результату. Функції окремих частин долоні та її функції як одного цілого, відтворені в машинах і приладдях;

- формує базові практичні уміння, необхідність яких виявляється під час виконання щоденних дій: уміння проектувати, виконувати, а також контролювати й оцінювати. Вони найповніше розвиваються під час ручних робіт, які передбачають використання простих знарядь праці та основних матеріалів: паперу, текстилю, картону, дерева, металу, глини тощо;

- формує виховні цінності, що втілюються у характері людини. Ручна праця розвиває поміркованість у способах використання матеріалів і уяву, яка створює остаточні образи; водночас розвиває прості робочі позитивні риси: сумлінність, працьовитість, витривалість, уміння долати різні труднощі; виробляє вміння пов'язувати явище з їх оточенням; змушує до пунктуальності, пошани товариства і знарядь, заощадження витрат, оцінювання якості роботи. Іншими словами, вона сприяє системному аналізу реальності;

- розвиває креативність. Основним методом навчання ручних робіт є ме-

тод проектів, який створює умови для розвитку творчих сил учня. Він стає творцем, який формує непідвладну деколи матерію, не пристосовуючись до неї. Один з методів проектної діяльності – хороші ідеї («мозковий штурм») – розвиває поміркованість учнів і підтримує їхнє неординарне мислення, перехід на іншу, деколи навіть протилежну, позицію. У наслідок цих переживань і досвіду народжується ініціативність, сміливість виступати з власними пропозиціями, їх реалізувати; на них ґрунтується усвідомлення власної позиції і можливості, що є основою для розвитку самостійності. На перелічених явищах розвивається критика: передовсім вміння оцінювати явища не тільки позитивно.

Отже, ручна праця уможливорює ґрунтовне ознайомлення з матеріалами, розвиває практичні вміння, створює умови для винахідливості й стимулює ініціативність, а це сприяє розвиткові самостійної діяльності та мислення. Вона також є фундаментом і сутністю творчості. Відомий польський вчений, педагог і філософ, творець педагогіки праці професор Тадеуш Вацлав Новацький у своїй праці «Рука, що творить» пошановує людську руку, в якій вбачає головний «інструмент», що дає людині змогу досягнути найвищого становища в природі [2]. Він стверджує: «Щоб виникли імпульси, які відповідають за роботу людського головного мозку, маємо дати рукам роботу» [2, с. 36-37]. Тому дитячі руки треба формувати і головними засобами мають стати різні

види декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема гончарство.

У сучасних умовах уже недостатньо тільки удосконалювати зміст освіти. Його необхідно проектувати на нових методологічних засадах, інноваційних підходах, ураховуючи запити людини, перспективи цивілізаційного розвитку, розвитку національної й етнічної свідомості молоді, розвиток науки і технологій, проблеми сучасної освіти та реалії життя. Особливо це актуально для освітньої галузі «Технології», яка має готувати особистість до активної предметно-перетворювальної діяльності в умовах високотехнологічного суспільства.

Особливе місце у цілеспрямованому формуванні етнічної свідомості українців посідає гончарство як вид декоративно-ужиткового мистецтва, як культурологічне явище, як текст унікального семантичного змісту. Заняття прикладною творчістю сприяють формуванню особистості, розширюючи і розвиваючи свідомість, етніч-

ну зокрема; виховують шанобливе ставлення до свого історичного коріння, допомагають в освоєнні культурної спадщини через рідну культуру. Звернення до глибинних пластів гончарства – тисячолітнього доробку нашого народу, в якому зафіксовані духовність, обдарування, мистецький хист українців; живих свідчень безпосередніх носіїв гончарського досвіду чи їхніх нащадків; прилучення обдарованої молоді до цього традиційного виду декоративно-ужиткового мистецтва українців є підґрунтям для розвитку її духовного і матеріального світу.

Література:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p>.
2. Тадеуш В. Новацький. Рука, що творить / Тадеуш Вацлав Новацький ; переклад з польської Ю. Родик, Ю. Салати. – Львів : Літопис, 2007. – 104 с.